Judar i Sverige
Historik

Judar i Sverige har funnits åtminstone sedan 1500-talet. Det finns omkring 20 000 judar i Sverige, varav 30 % (6 000) är medlemmar i någon[förtydliga] församling vilket inte nödvändigtvis innebär att de är religiösa eller traditionella.

1774–1860: De första judiska församlingarna och "judereglementet"

1774 anlände köpmannen Aaron Isaac och han blev den första att få utöva judendom i Sverige. I slutet av 1700-talet och i början av 1800-talet kom en våg av judar till landet. Det var inte ovanligt att judarna bytte ut sina namn till mer svenskliknande för att dölja sin bakgrund.[källa behövs] Under slutet av 1770-talet tilläts Sveriges första judiska församlingar att bildas i Stockholm och Marstrand. Innan dess hade det förekommit judedop, där judar genom att konvertera till kristendomen blivit fullvärdiga svenska medborgare. Först under Gustav III:s regering gjorde sig en större tolerans gällande. Han gav 1779 sin sanktion åt riksdagens förslag till "allmän religionsfrihet" och i det av Kommerskollegium 27 maj 1782 utfärdade "judereglementet"

"judereglementet", vilket i huvudsak blev gällande till 1838, medgavs judarna rätt att bosätta sig i Stockholm, Göteborg och Norrköping, att där uppföra synagogor och att sysselsätta sig med vissa särskilt uppräknade borgerliga yrken. Men de förbjöds deltaga i riksdagsmannaval samt ingå äktenskap med andra än sina trosförvanter.

Köpmannen Jacob Marcus var en av pionjärerna i Sveriges judiska befolkning som började öka omkring år 1800. Oljemålning av okänd mästare cirka 1792.

Jacob Marcus avsevärda inverkan på Norrköpings historia och hans betydelse för invandring och förkovran har betonats i flera tryckta verk.

Detta och hans mer generella gärning för Sverige, som av Gustav III speciellt privilegierad handlande, och som östgötsk fastighetsägare framgår också av ett flertal encyklopediska artiklar om honom.

Ett antal kända svenskar härstammar från honom och hans hustru Fredrika Isaksdotter (Freideh Isaac), såsom historikern Hugo Valentin, tv-producenten Gunilla Marcus-Luboff, hovrättslagmannen Stig Marcus, förläggarfamiljen Bonnier, operasångerskan Isa Quensel, urmakarmästaren Stefan Anderson, fotografen Mattias Klum, skådespelerskan Lotta Ramel, popartisten Magnus Uggla, tv-journalisten Jens von Reis, advokaten Biörn Riese och regissören Annabelle Rice. Även den amerikanska författarinnan och ekologen Siri von Reis i New York och hennes dotter CBS-reportern Serena Altschul har Marcus till anfader. Två av Marcus döttrar gifte sig med bröderna Moses och Aron von Reis.

Familjesätet Marcusska gården i Norrköping innan det revs 1917, och samma hörn år 2009.

Jacob Marcus (kallades även för R. Jakob), född troligen 1749 i Schwaan, Tyskland, död 13 mars 1819 i Norrköping, var en tysk-svensk köpman. Marcus var en av pionjärerna i Sveriges judiska befolkning som började öka omkring år 1800. Jacob Marcus var son till skyddsjuden Marx Levien och inkom 1779 till Sverige och Stockholm, där han blev betjänt hos Gumpert Hirsch. Tillsammans med Salomon Jakob fick han 1782 tillstånd att slå sig ned i Karlskrona för att driva handel med nipper, och flyttade samma år till Norrköping där han fick skyddsbrev att syssla med grosshandel. Tillsammans med en kompanjon övertog han 1793 ett kattuntryckeri, samtidigt som han fortsatte med grosshandel i nipper, specerier, ull och garn.

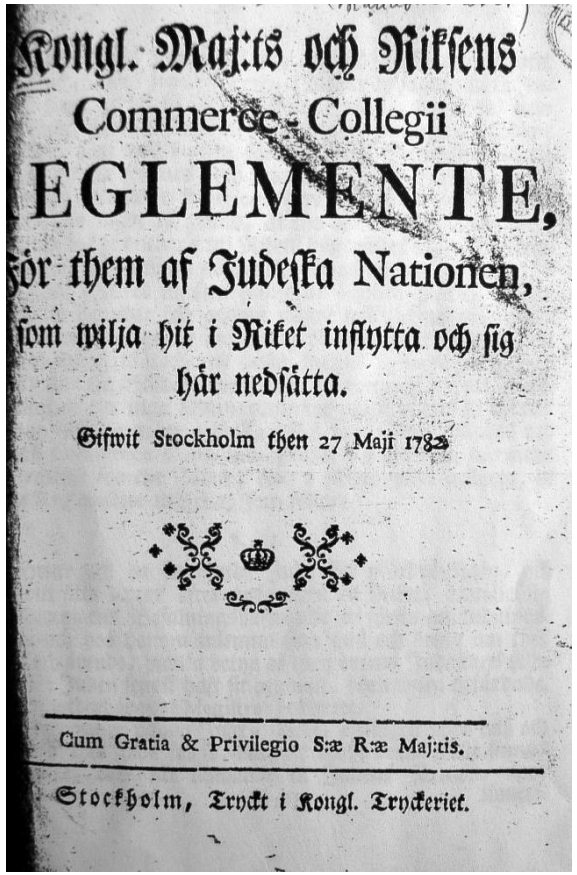

Kongl. Maj:ts och Rikens
Commerce-Collegii
REGLEMENTE,
för them af Judeska Nationen,
som wilja hit i Riket inflytta och sig
här nedsätta.
Gifwit Stockholm then 27 Maji 1782
Cum Gratia & Privilegio S:æ R:æ Maj:tis.
Stockholm, Tryckt i Kongl. Tryckeriet.

Judereglementet, Reglemente för dem av judiska nationen, som vilja hit i riket inflytta och sig här nedsätta, var bestämmelser som reglerade judisk invandring och bosättning i Sverige. Regelverket utfärdades den 27 maj 1782 av Kommerskollegium på uppdrag av riksdagen och Kgl. Maj:t. Reglementet tillkom som en följd av att kung Gustav III på 1770-talet tillät judar att komma till Sverige och få medborgerliga rättigheter utan att konvertera.

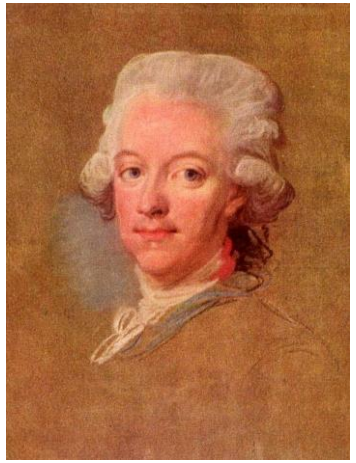

Judereglementet

Reglemente för dem av judiska nationen, som vilja hit i riket inflytta och sig här nedsätta

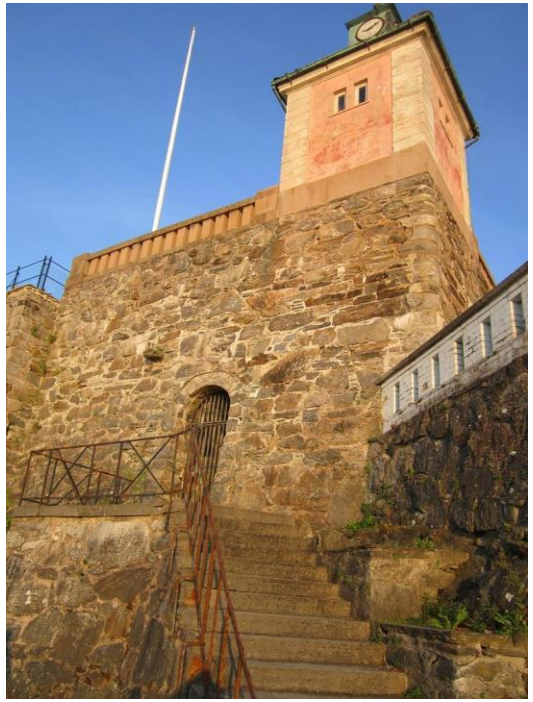

Innanför järngallret i dörren till lilla Fredriksborgs fästning på ön Marstrand fanns Sveriges första synagoga.

Enligt detta judereglemente tilläts inga judar i den del av Sverige, som avträddes till Ryssland vid freden i Fredrikshamn 1809. Eftersom svensk lag (och därigenom judereglementet) fortsatte att gälla i Finland under den ryska tiden, har Finlands judar en helt annan bakgrund än de svenska, men kom av historiska skäl ändå att bli till modersmålet svenskspråkiga, trots att de invandrade som jiddischtalande ryska kantonister med början på 1830-talet.

Innanför järngallret i dörren till lilla Fredriksborgs fästning på ön Marstrand fanns Sveriges första synagoga.
11 år senare, 1849, fick de rätt att vittna i svenska domstolar. Fem år senare, 1854, gavs de rätt att bosätta sig i rikets alla städer.

Scen från Crustenstolpeskravallerna 1838. Satirteckning av Ferdinand Tollin.

30 JUNI 1838

Likställdhet mellan Judar och övriga svenska medborgare blir lag. Ger vrede hos allmänheten

Stockholm 80 000 inv.
900 judar i Sverige.
Fyra städer med judar
Stockholm,Göteborg,
Norrköping,Karlskrona

30 JUNI 1838

Likställdhet mellan Judar och övriga svenska medborgare blir lag. Ger vrede hos allmänheten

Stockholm 80 000 inv.
900 judar i Sverige.
Fyra städer med judar
Stockholm,Göteborg,
Norrköping,Karlskrona

100 år före Nazisterna år 1838 i Stockholm förföljelser av Judar

Författare och skribent
Per T. Olsson, skriver om händelsen som riktat mot Judar, medan Wikipedia nästan helt bortser från detta. Olsson kom ut med en bok om Bonnier familjens historia

Crusenstolpska kravallerna

Crusenstolpska kravallerna, också kända som Crusenstolpes kravaller eller rabulistkravallerna, var en serie upplopp som ägde rum i Stockholm sommaren 1838. Oroligheterna var ett resultat av Svea hovrätts beslut att döma publicisten Magnus Jacob Crusenstolpe till tre års fästning för majestätsbrott, efter att han framfört kritik mot en militär utnämning som kung Karl XIV Johan gjort tidigare under året. Militären upplöste de allvarligaste kravallerna den 19 juli till priset av två dödsoffer och en handfull skadade demonstranter.

Crusenstolpes tilltag innebar emellertid att han stötte sig med sina liberala kollegor, däribland Lars Johan Hierta som hånfullt kallade hans tidning för ”Fanderseländet”.

Magnus Jacob Crusenstolpe, cirka 1838. Samtida Litografi.

Under tiden växte dock frustrationen i Stockholm, där man redan hade skäl att hysa missnöje mot regeringens politik. 1838 hade varit ett nödår i stora delar av riket. Misslyckade skördar fick spannmålspriserna att skjuta i höjden på landsbygden, vilket i sin tur ledde till hungersnöd bland de fattigaste delarna av befolkningen. Tusentals tiggare sökte sig till huvudstaden där antalet hemlösa på kort tid femdubblades. Med arresteringen av den populäre Crusenstolpe var därför måttet rågat för många. De olika missnöjda grupperna fick nu en gemensam symbol att samlas kring.

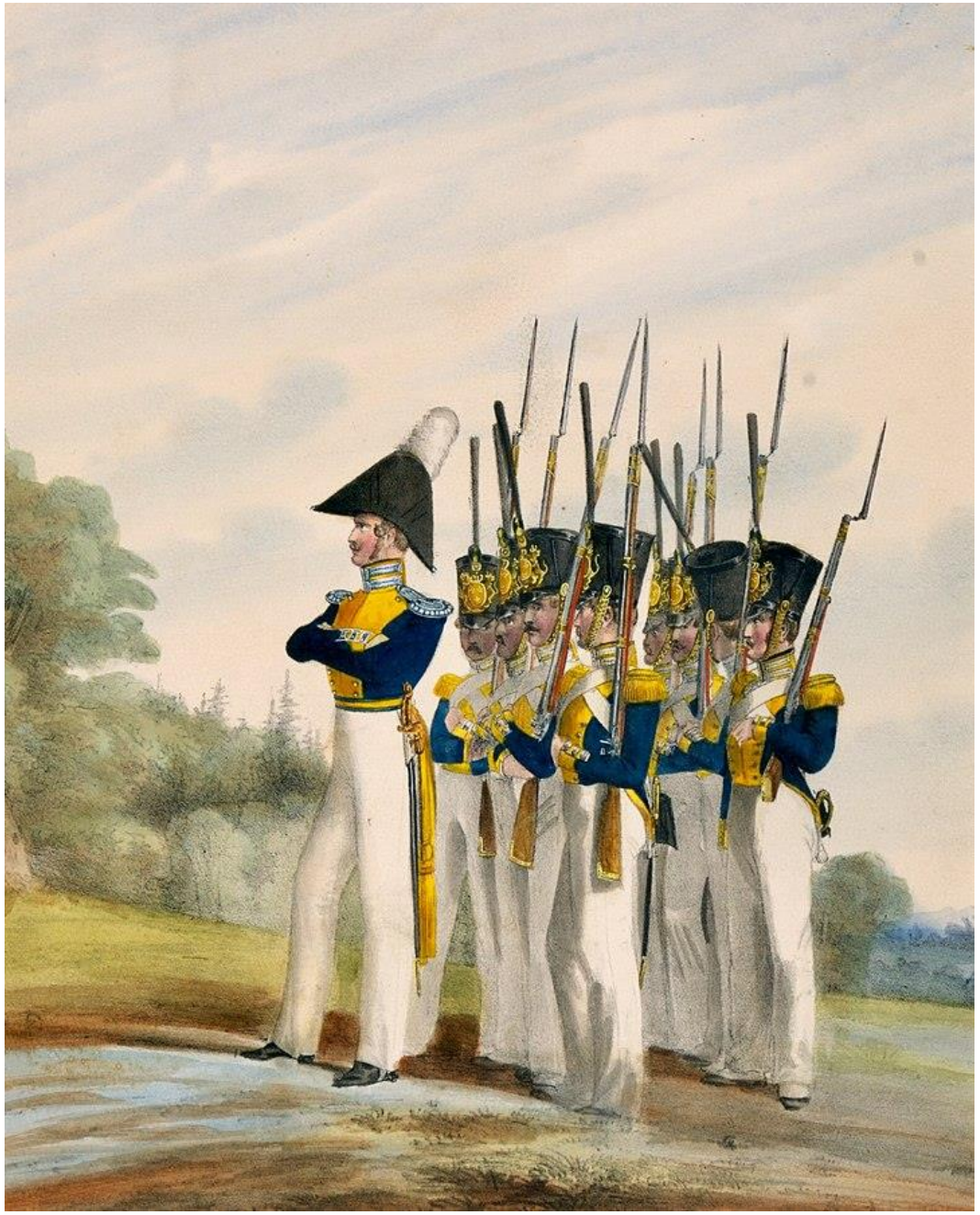

Strax efter det att domen mot Crusenstolpe offentliggjordes följande dag, utbröt de första kravallerna när en folkmassa under natten till 21 juni samlades utanför den impopuläre justitiekanslern Claes Ulrik Nermans bostad vid Ålandsgränd (nuvarande Mäster Samuelsgatan) på Norrmalm. Snart hade folkhopen vuxit till över tusen personer, som omedelbart började kasta sten mot byggnaden så att alla fönsterrutor krossades. Genom ett snabbt ingripande från överståthållaren i Stockholm Jakob Wilhelm Sprengtporten, kunde allvarligare våldsamheter visserligen undvikas men stämningen i huvudstaden förblev ändå spänd.

Flera indelta infanteriregementen ryckte också in från landsbygden och patrullerade längs gränderna i gamla stan, samtidigt som en division kanonjollar fick order att lägga ut från Skeppsholmen.

Jakob Wilhelm Sprengtporten, född den 9 oktober 1794 på Sparreholms slott, död där den 29 september 1875, var en svensk friherre, en av rikets herrar, ämbetsman och militär.

Flera fönster flög i bitar under höga skrik från folkhopen. Efter en stund sprang flera personer ur folkmassan fram mot stadshuset, slet ut fönsterlufterna från de redan krossade fönstren och förberedde sig att storma byggnaden för att frita Crusenstolpe. I det ögonblicket insåg Sandels att han skulle bli tvungen att agera på egen hand, och ledde arton av sina soldater mot Götgatan i ett försök att skingra demonstranterna. Under framryckningen träffades flera soldater av stenar, varefter Sandels ställde sig framför truppen och varnade folkhopen att han skulle öppna eld om den inte höll sig på avstånd. Utan att ha fått något svar upprepade Sandels sin varning men möttes bara av nya stenar. Han gav då order till soldaterna att skjuta en salva över huvudena på folket, dock utan att folkmassan upplöstes.
I nästa stund steg en ensam person, förrådsdrängen vid Livbeväringsregementet Gustaf Adolph Eklund, fram ur folkhavet och trotsade Sandels varning genom att ställa sig rakt framför soldaternas muskötpipor. Löjtnanten gav då order till en gardist att skjuta ned drängen, vilket också skedde och Eklund föll dödligt sårad till marken.

Så fort Sandels trupp var borta riktade pöbeln åter sin uppmärksamhet mot stadshuset. En sjöman vid namn Lars Olsson försökte ta sig in byggnaden via ett av fönstren, men sköts i ansiktet av en gardist och flydde blödande från platsen. Efter en tids oorganiserat skjutande anlände slutligen en patrull på 100 man från slottet, som effektivt rensade Götgatsbacken på folk. Massan drevs sedan nedför Peter Myndes backe och slutligen upp mot Maria Magdalena kyrkas kyrkogård. Hela tiden avfyrade soldaterna sina musköter rotevis mot folkmassan och träffade flera personer bakifrån. Strax efteråt upplöstes kravallerna.

När oroligheterna ebbat ut hade två demonstranter dödats och ytterligare fem sårats allvarligt. Förutom drängen Eklund dödades en 19-årig boktryckarlärling vid namn Gustaf Elis Norman, som sårats så allvarligt under kravallerna vid Maria kyrka att han avled senare under kvällen. Ett tiotal demonstranter skadades lätt och flera polismän och soldater fick sändas till sjukhus för vård. De materiella skadorna uppgick bland annat till över tvåhundra sönderslagna fönsterrutor enbart på stadshuset och flera kulhål i Maria kyrkas altartavla.

”Slaget på Södermalmstorg”

RABTLISTERNAS ANFALL PÅ STADSHUSET

Sent på kvällen fredagen den 19 juli samlades ännu en stor folkmassa, denna gång i gränderna kring stadshuset. Tidigare under dagen hade ett rykte florerat om att Crusenstolpe skulle föras ut från Stockholm till Vaxholms fästning. Vid niotiden hade närmare 2 000 stockholmare anlänt och de 32 livgardister som var satta att bevaka fången började ana oråd. Under timmarna innan hade brännvinsåtgången varit synnerligen stor på stadens krogar, vilket gjorde stämningen än mer upphetsad. Befälhavaren för gardessoldaterna vid stadshuset, den 28-årige löjtnanten Samuel August Sandels, skickade flera depescher till slottet med begäran om förstärkning, men hann inte få något svar innan stenkastningen började.

Massan drevs sedan nedför Peter Myndes backe och slutligen upp mot Maria Magdalena kyrkas kyrkogård. Hela tiden avfyrade soldaterna sina musköter rotevis mot folkmassan och träffade flera personer bakifrån.

Foto Anders Dernback 2018

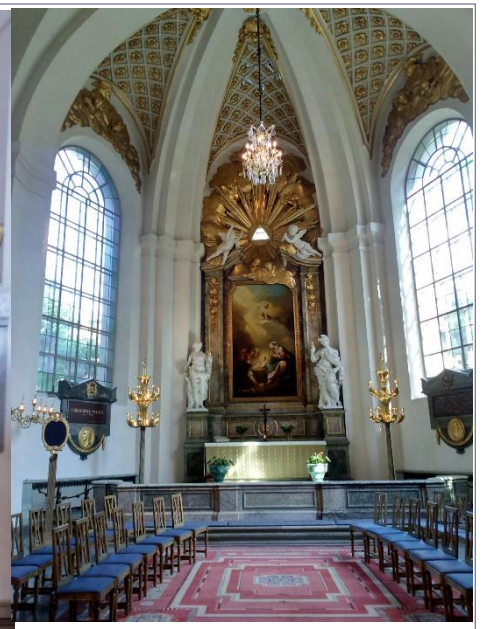

Maria M. Kyrka

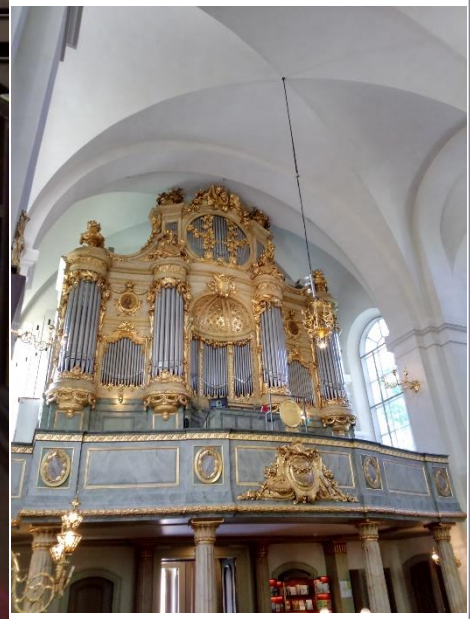

1860-talet: stärkta rättigheter

Under 1800-talet infördes ett antal reformer. År 1860 fick de judar som var svenska medborgare rätt att bosätta sig var som helst inom Sverige och där äga fast egendom. Förut hade denna rätt endast gällt de inom landet födda judarna. Den stora reformen ifråga om kommunalförvaltningen genomfördes 1862. Judar som var svenska medborgare fick då rösträtt och valbarhet till rikets alla kommunala församlingar, förutom kyrkliga sådana. År 1863 tilläts judar ingå äktenskap med icke-judar. Det året tillerkändes även främmande trosbekännare rätt att antagas i statens tjänst inom vissa lärda och konstnärliga områden. Samma år fick de även rätt att äga fastigheter inom hela riket, och att vara lärare i svenska statliga skolor. Deras rättigheter utvidgades 1865 till att de även fick välja riksdagsmän, men själva var de icke valbara. Judarnas fullständiga emancipation genomdrevs inom riksdagen 16 februari 1870 med stor röstövervikt.

1900-talet - idag

Genom 1951 års religionsfrihetslag gavs svenska medborgare rätten att fritt gå ur Svenska kyrkan genom ett enkelt muntligt meddelande. Denna lag innebar även att det blev frivilligt för judar i Sverige att vara medlem i en judisk församling.
Genom religionsfrihetslagen blev det även möjligt för en jude att bli statsråd. Denna nya rättighet hugfästes ytterligare, genom en grundlagsförändring av Regeringsformen, som trädde i grundlaga kraft den 1 januari 1953. Vissa grupper har bemött judar med antisemitism, framför allt nazister i Sverige under 1930-talet. Under andra världskriget kom många judiska flyktingar (Danska flykten och Vita Bussarna) till det från kriget skonade Sverige. Antisemitism i Sverige har ökat på senare år. Religionsförföljelse i form av ett antal antisemitiska angrepp har skett mot synagogor i Sverige, särskilt i Malmö synagoga, till följd av missnöjet över Israel–Palestina-konflikten framför allt bland muslimska grupper, och många judar har flyttat från Malmö.